

Prof. Dr. İlhan Helvacı
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Miras Hukuku – (19.12.2017) – 10. Hafta – 1. Ders

Ölüme Bağlı Tasarrufların İptali

Bu derste ölüme bağlı tasarrufların iptalini ele alacağız. Yani ölüme bağlı tasarruflarda hükümsüzlüğü ele alacağız. Bu noktada da üç temel hususu hemen söylememiz lazım. Çeşitli ihtimallerle karşı karşıyayız.

Birinci ihtimal: Ölüme bağlı tasarruf hiç meydana gelmemiş olabilir. Yani bir hukuki muamelenin kurucu unsurları mevcut değilse o hukuki muamele hiç doğmamış demektir. Yoklukla sakatlıkla, bir yokluk ihtimaliyle karşı karşıyayızdır.

İkinci ihtimal: Hukuki muamelenin kurucu unsurları mevcuttur fakat bu kurucu unsurlardaki birtakım sakatlıklar nedeniyle o hukuki muamele baştan itibaren hükümsüzdür. Örneğin, hukuki muamele şekle tabidir, şekle uyulmadığı için kanun koyucu tarafından kesin hükümsüzlük yaptırımına tabi tutulmuştur. Örneğin, kişi işlemi yaptığı sırada ehliyetsizdir. Örneğin, ayırt etme gücünden yoksundur. Kişinin ayırt etme gücünden yoksun olduğu sırada yaptığı hukuki işlem kesin hükümsüzlükle sakattır.

Üçüncü ihtimal: Bir hukuki muamele, düzenlendiği sırada bünyesinde hiçbir hükümsüzlük sebebi söz konusu olmamasına rağmen sonradan meydana gelen sebeplerle kendiliğinden hükümsüz hale gelmiştir. Bunun klasik örneği, borç doğuran akitlerde bozucu şarta bağlı sözleşmelerdir. Bir sözleşme yaparsınız, bozucu şarta bağlarsınız; aslında o sözleşme baştan itibaren geçerlidir, hüküm ifade eder, bünyesinde hiçbir sakatlık unsuru yoktur. Ama o bozucu şart gerçekleştiğinde o akit kendiliğinden hükümsüz hale gelir.

Yukarıda sözünü ettiğim bu üç ihtimalde yani hukuki muamele hiç meydana gelmediyse ya da yapıldığı sırada mevcut bir sebepten ötürü baştan itibaren kesin hükümsüz bir muameleyle karşı karşıyaysak veya daha sonradan meydana gelen bir sebeple kendiliğinden hükümsüz hale gelen bir hukuki muameleyle karşı karşıyaysak bu hükümsüz-

lükleri ortaya çıkarmak için yenilik doğuran bir dava açmaya ihtiyacımız yoktur. Bu hukuki muameleler zaten kendiliğinden geçersizdirler. Bir yenilik doğuran davadan bahsedilmez çünkü hukuki muamele baştan itibaren yok hükmündedir veya hukuki muamele baştan itibaren kesin hükümsüzdür ya da hukuki muamele örneğin bozucu şartın gerçekleşmesiyle kendiliğinden hükümsüz hale gelmiştir.

Bu gibi hallerde gerekirse açacağımız dava bir tespit davasıdır. Yani hukuki işlemin yokluğunu, kesin hükümsüzlüğünü veya daha sonradan hükümsüz hale geldiğini tespit eden bir tespit davası açarız. Bu (olumsuz) tespit davası, herhangi bir hak düşürücü süreye tabi değildir. Bu tespit davasında alınan hüküm açıklayıcı niteliktedir. Yani hâkim, bu hukuki muamelenin daha baştan itibaren yok hükmünde olduğunu, kesin hükümsüz olduğunu veya hükümsüz hale geldiğini tespit ediyorum der. Bir diğer söyleyişle mahkemenin kararı, geçerli bir hukuki işlemi geçersiz hale getiren bir karar değildir yani bozucu yenilik doğuran bir hüküm değildir.

Örnekler

Şimdi örneklerle beraber bakalım. Yokluk haliyle ilgili, kesin hükümsüzlük haliyle ilgili ve kendiliğinden hükümsüz hale gelmeyle ilgili örnekler vereceğim. Bu örnekler elbette ölüme bağlı tasarruflara ilişkin olacak.

Yokluk

1-) Birinci örneğimiz yokluğa ilişkindir. El yazılı vasiyetnamenin kurucu unsurlarından birisi metnin baştan sona murisin el yazısı ile yazılmış olmasıdır. Eğer bir el yazılı vasiyetnamede el yazısı mirasbırakana ait değilse o kurucu unsur zaten mevcut değil demektir. O kurucu unsur bulunmamaktadır. O halde bir el yazılı vasiyetname mirasbırakanın bizatihi kendi el yazısı ile yazılmamışsa, örneğin başka bir şahsın eliyle yazılmışsa, o vasiyetname yoklukla sakattır. Böyle bir vasiyetnamenin hükümsüz hale gelmesi için ayrıca bir dava açmamıza gerek yoktur. O vasiyetname zaten kendiliğinden yok hükmündedir. Ama bu konuda bir tartışma yaşamak istemiyorsak, bu konuda elimizde bir mahkeme kararı olsun istiyorsak bir tespit davası açabiliriz. Yani onun baştan itibaren yok hükmünde olduğunu teyit eden, doğrulayan bir mahkeme kararı elde edebiliriz.

2-) Bir kişinin hukuki işlem yaparken o hukuki işlemi yapma iradesi ile hareket etmesi gerekir. Ölüme bağlı tasarruflarda da, kişinin ölüme bağlı tasarrufta bulunma iradesi mutlaka ve mutlaka bulunması gereken unsurlardan bir tanesidir. Eğer kişinin ölüme bağlı tasarrufta bulunma iradesi yoksa örneğin sadece ve sadece bir vasiyetname projesi, bir vasiyetname taslağı yaratmak istiyorsa o zaman gerçekten de bir vasiyetnamenin varlığından söz edemeyiz. Bu çerçevede de yine o vasiyetnamenin yoklukla sakat olduğunu söylememiz gerekir.

Hükümsüz Hale Gelme

1-) Kişi bir ölüme bağlı tasarrufta bulunmuş ve bir şahsı mirasçı olarak atamıştır. Sizler derslerimizde mirastan mahrumiyet kavramıyla tanıştınız. Bir mirasçı, mirasbırakanı kasten ve hukuka aykırı şekilde öldürürse veya öldürmeye kalkışırsa veya onu bir daha ölüme bağlı tasarrufta bulunamayacak hale getirirse mirastan kendiliğinden mahrum olur. Bu duruma paralel olarak, ölüme bağlı tasarrufla mirasçı olarak atanan bir kişi de mirasbırakanı kasten ve hukuka aykırı şekilde öldürürse veya öldürmeye teşebbüs ederse o da mirastan mahrum olacaktır. Bir diğer söyleyişle onu mirasçı olarak atayan ölüme bağlı tasarruf da kendiliğinden hükümsüz hale gelecektir. Bu tarz bir durumda da yenilik doğuran dava açmamıza gerek yoktur. Eğer bu durum bir hukuki uyuşmazlık yaratıyorsa sadece bir tespit davası açarız.

2-) Aynı şekilde dersimizin akışında mirasın reddi kavramını ele alacağız. Örneğin kanuni mirasçılıktan söz ediyorsak kişi, mirasbırakanın ölümünde kendiliğinden mirasçı olur ama bu kişi mirası reddedebilir. Bu kişi mirası reddettiğinde, o geçici mirasçılık sıfatı ölüm anına kadar geriye etkili olarak ortadan kalkar. Aynı şekilde bir vasiyetname yapıldığını ve bu vasiyetname çerçevesinde bir kişinin mirasçı olarak atandığını kabul edelim. Eğer atanmış mirasçı mirası reddederse o vasiyetname yine kendiliğinden hükümsüz hale gelecektir.

3-) Vasiyetnameleri kendiliğinden hükümsüz hale getiren olgulardan bir tanesi de vasiyetnamenin geri alınmasıdır. Bir kişi bir vasiyetname yapabilir. Daha sonradan o vasiyetnameyi geri alabilir; o vasiyetnameden dönebilir, rücu edebilir. El yazılı bir vasiyetname yapar, resmi vasiyetnameyle ondan dönebilir. Resmi bir vasiyetname yapar, el yazılı vasiyetname yaparak ondan dönebilir. Dolayısıyla vasiyetname

geri alındığında kendiliğinden hükümsüz hale gelir. Yine ayrıca bir yenilik doğuran dava açmaya gerek yoktur. Ortada bir uyuşmazlık varsa sadece bir tespit davası açılabilir.

4-) Boşanmada, boşanma kararının kesinleşmesiyle beraber eşler arasındaki evlilik sona erer. O boşanma kararının kesinleşmesinden sonra taraflardan biri vefat ederse, diğerinin sağ kalan eş sıfatı olmadığı için ona kanuni mirasçı olması mümkün değildir. Bu duruma paralel olarak Medeni Kanunumuzun 181. maddesindeki düzenlemeye göre aksi tasarruftan anlaşılmadıkça, boşanma kararının kesinleşmesiyle beraber eşlerin birbirleri lehine yaptıkları daha önceki ölüme bağlı kazanımları kendiliğinden hükümsüz hale gelir.

5-) Bir başka konuştuğumuz konu, Medeni Kanunumuzdaki 159. madde yani butlan kararının etkisidir. Eğer bir evlilik butlanla sakatsa o evlilik butlan kararıyla iptal edilince ve bu karar kesinleşince taraflar arasındaki evlilik sona erer. Artık taraflardan birisinin vefatıyla beraber diğerinin sağ kalan eş sıfatı kalmaz. Dolayısıyla evlilikte butlan kararı da tarafların daha önce evliyken birbirleri lehine yaptıkları ölüme bağlı tasarrufları kendiliğinden hükümsüz hale getirmektedir.

6-) Ölüme bağlı tasarrufların kendiliğinden hükümsüz hale gelmesine neden olgulardan bir tanesi de lehine ölüme bağlı tasarruf yapılan kişinin mirasbırakandan önce vefat etmesidir. Bizim için önemli kuralardan bir tanesi de lehine ölüme bağlı tasarruf yapılan kişinin mirasbırakanın ölümünde sağ olmasıdır. Eğer lehine ölüme bağlı tasarruf yapılan kişi muristen önce öldüyse o ölüme bağlı tasarruf kendiliğinden hükümsüz hale gelecektir.

7-) Bir başka hüküm de Medeni Kanunumuzun sözlü vasiyetnamelere ilişkin 541. maddesidir. Mirasbırakan için sonradan diğer şekillerde vasiyetname yapma olanağı doğarsa bu tarihin üzerinden bir ay geçince sözlü vasiyetname hükümden düşer.

8-) Ölüme bağlı tasarrufta bulunma hakkı, şahsa mutlak anlamda sıkı suretle bağlı haklardan bir tanesidir. Dolayısıyla ölüme bağlı tasarrufta bulunan kişi, atayacağı mirasçıyı da, lehine vasiyet yapacağı kişiyi de kendisi saptamalıdır. Bu şahısların belirlenmesini üçüncü kişilere bırakmamalıdır. Ölüme bağlı tasarruflarda ölüme bağlı tasarrufta bulunan

taraf bakımından temsil yasağımız vardır. Eğer mirasbırakan bu kişilerin saptanmasını üçüncü bir kişiye bırakmışsa o zaman o ölüme bağlı tasarruf yine kesin hükümsüz olur.

9-) Bir ölüme bağlı tasarruf bozucu şarta bağlandıysa ve bozucu şart gerçekleştiyse, o ölüme bağlı tasarruf yine kendiliğinden hükümsüz hale gelecektir. Bir ölüme bağlı tasarruf geciktirici şarta bağlandıysa ve geciktirici şartın gerçekleşmeyeceği kesinleşmişse o ölüme bağlı tasarruf yine kendiliğinden hükümsüz hale gelecektir.

Kesin Hükümsüzlük - Muvazaa

Medeni Kanunumuzun 557. maddesine baktığımızda hükümsüzlük halleri arasında muvazaanın düzenlendiğini göremiyoruz. Vasiyetname, tek taraflı bir hukuki işlemdir. Muvazaa, ancak ve ancak bir akitte söz konusu olabilir. Dolayısıyla vasiyetnamelerde zaten muvazaadan söz etmek mümkün değildir.

Miras sözleşmesinin ise muvazaalı olarak yapılması mümkündür. Peki, miras sözleşmesi muvazaalı olarak yapıldığında ne olacaktır? Medeni Kanunda iptal sebepleri arasında sayılmamıştır. Dolayısıyla, doktrin diyor ki; eğer bir miras sözleşmesi, muvazaalı olarak akdedildiyse böylesine bir miras sözleşmesi kesin hükümsüzlükle sakat olmalıdır, yani Borçlar Kanunumuzun 19. maddesindeki düzenlemeye tabi olmalıdır.

Zihni Kayıt

Zihni kayıta, kişi aslında gerçekte bir hukuki işlem yapma iradesi taşııyordur ve fakat bunu karşı taraftan gizliyordur. Ortada zihni kayıtle yapılan bir vasiyetname varsa vasiyetname tek taraflı bir hukuki işlem olduğu için, yani karşı tarafta korunması gerekli bir şahıs bulunmadığı için vasiyetnamenin geçersiz olduğunu, kesin hükümsüzlükle sakat olduğunu söylüyoruz.

Fakat zihni kayıtle yapılan bir miras sözleşmesi geçerlidir. Karşı tarafın zihnini okumak imkânına sahip olmadığımız için onun gerçekte böyle bir ölüme bağlı tasarruf yapma iradesinden yoksun olduğunu bilemeyiz. Dolayısıyla, zihni kayıtle yapılan bir miras sözleşmesinin geçerli olduğunu söyleyeceğiz.

Ciddi Olmayan Beyanlar - Latife Beyanı

Latife beyanından, yani ciddi olmayan beyanlardan söz ediyoruz. Vasiyetname şaka yollu yapıldıysa, vasiyetname derste bir örnek vermek maksadıyla yapıldıysa, vasiyetname bir film çekimi esnasında yapıldıysa bunların her biri ciddi olmayan beyandır. Dolayısıyla, vasiyetname kesin hükümsüzlükle sakat olacaktır.

Ama durum miras sözleşmelerinde farklıdır. Miras sözleşmelerinde güven prensibinin uygulanması gerekir. Çünkü karşı tarafın, diğerinin yönelttiği irade beyanına duyduğu bir güven vardır. Dolayısıyla, onun bu güvenini korumak zorundayız. Yani miras sözleşmesi geçerli olarak kurulabilir. Ama ciddi olmayan bir beyanla yapılan miras sözleşmesi muhatabın o beyana duyduğu güven nedeniyle geçerli olarak kurulsa bile mirasbırakan veya onun ölümünde mirasçıları söz konusu ölüme bağlı tasarrufu Medeni Kanunumuzun ölüme bağlı tasarruflarda hataya ilişkin hükmü çerçevesinde iptal etmek imkânına sahip olabilirler. Az sonra hataya değineceğim.

Ölüme Bağlı Tasarrufların İptali

Şimdi Medeni Kanunumuzun bu iptal davasına ilişkin 557. maddesinin düzenlemesine gelelim. Bizler hep şunu söyleriz: Borç doğuran akitlerde örneğin bir şekil eksikliği varsa o akit şekil eksikliği nedeniyle kendiliğinden hükümsüzdür, kesin hükümsüzlükle sakattır. Borç doğuran akitlerde bir ehliyetsizlik hali söz konusuysa, örneğin sözleşmenin taraflarından birisi ayırt etme gücünden yoksunsa bu sözleşme kesin hükümsüzlükle sakattır, kendiliğinden hükümsüzdür.

Medeni Kanunumuz ölüme bağlı tasarruflar bakımından özel bir düzenleme getiriyor ve diyor ki: Kural olarak bir ölüme bağlı tasarruf bir mahkeme kararıyla iptal edilinceye kadar geçerlidir. Bir mahkeme kararıyla iptal edilip o mahkeme kararı kesinleşince geçmişe etkili olarak yani mirasbırakanın ölümü anından itibaren kesin hükümsüz hale gelir. Hatırlayacağınız üzere evlenmedeki butlan hallerini çağrıştırıyor. Örneğin, evlenmede bir mutlak butlan hali yaratan sürekli olarak ayırt etme gücünden yoksunluk halini hatırlayalım. Evlenen kişi, ayırt etme gücünden sürekli olarak yoksunsa o evlenme mutlak butlanla batıldır ama o evlenme bir mahkeme kararıyla iptal edilinceye kadar, o mahkeme kararı kesinleşinceye kadar geçerlidir. Burada da oradaki yapıya

benzer bir durum söz konusudur: Bir kişi ayırt etme gücünden yoksundur ama miras sözleşmesi veya bir vasiyetname yapmıştır. Bu kişinin ölümüne bağlı tasarrufu, kendiliğinden kesin hükümsüz değildir. O vasiyetname, o miras sözleşmesi bir mahkeme kararıyla iptal edilinceye kadar, daha doğrusu o mahkeme kararı kesinleşinceye kadar geçerliliğini sürdürecektir.

Evlenmenin butlanı ile ölümüne bağlı tasarrufun iptali arasında önemli bir fark vardır. Evlenmede butlan nedeniyle açılan iptal davasında iptal kararının kesinleşmesinden itibaren geçersiz hale gelen bir evlenmeden söz ederiz. Ölümüne bağlı tasarrufların iptalinde ise söz konusu tasarruf iptal kararının kesinleşmesiyle birlikte geçersiz hale gelir ama hükümsüzlük mirasbırakanın vefat ettiği andan itibaren yani ölümüne bağlı tasarrufun prensip itibarıyla hüküm ifade ettiği andan itibaren yürürlüğe girer.

Medeni Kanunun “Sebepleri” kenar başlığını taşıyan 557. maddesi diyor ki:

“A. İptal Davası

I. Sebepleri

Aşağıdaki sebeplerle ölümüne bağlı bir tasarrufun iptali için dava açılabilir:

- 1. Tasarruf mirasbırakanın tasarruf ehliyeti bulunmadığı bir sırada yapılmışsa,*
- 2. Tasarruf yanılma, aldatma, korkutma veya zorlama sonucunda yapılmışsa,*
- 3. Tasarrufun içeriği, bağlandığı koşullar veya yüklemeler hukuka veya ahlâka aykırı ise,*
- 4. Tasarruf kanunda öngörülen şekillere uyulmadan yapılmışsa.”*

1. Tasarruf mirasbırakanın tasarruf ehliyeti bulunmadığı bir sırada yapılmışsa. Örneğin, 14 yaşındaki bir küçük vasiyetname yapamaz. Vasiyetname yapılabilmesi için 15 yaşını tamamlaması gerekir. Örneğin, ayırt etme gücünden yoksun bir kişi vasiyetname veya miras sözleşmesi yapamaz. Kişinin mutlaka ve mutlaka ayırt etme gücüne sahip olması

gerekir zaten ayırt etme gücü bütün hukuki işlemler için bulunması gereken unsurdur.

Miras sözleşmesi yapabilmek için kişi tam ehliyetli olmalıdır yani ayırt etme gücüne sahip olmalı, ergin olmalı ve kısıtlı olmamalıdır. Medeni Kanunun 502. ve 503. maddelerine değiniyorum. Tekrar tekrar okumak istemiyorum çünkü vasiyetname yapma ehliyetini de miras sözleşmesi yapma ehliyetini de anlattım.

2. Tasarruf yanılma, aldatma, korkutma veya zorlama sonucunda yapılmışsa. Buna biraz sonra geleceğim.

3. Tasarrufun içeriği, bağlandığı koşullar ve yüklemeler hukuka veya ahlâka aykırı ise. Hatırlarsanız geciktirici şartı, bozucu şartı ve mükellefiyeti ele aldık. Bunları anlatırken de hep dedik ki: Eğer bir şart, geciktirici şart veya bozucu şart hukuka veya ahlaka aykırı ise; eğer bir yüklem hukuka veya ahlaka aykırı ise o ölüme bağlı tasarrufun da bir iptal davasıyla iptal edilmesi mümkündür.

4. Tasarruf kanunda öngörülen şekillere uyulmadan yapılmışsa. Vasiyetnamede şekil kurallarını konuştuk. El yazılı vasiyetnameyi, resmi vasiyetnameyi, şifahi vasiyetnameyi konuştuk; bunların hangi şekillerde yapılacağını biliyoruz. Aynı şekilde, miras sözleşmelerini konuştuk; bunların hangi şekillerde yapılacağını biliyoruz. Şekil kurallarına riayet edilmemişse kanun koyucu bunun da iptal edilebilir olduğunu söylüyor.

Dolayısıyla şunun farkındasınız: Medeni Kanunumuzda ölüme bağlı tasarrufun iptali için kural olarak - çünkü istisnalarına beraberce baktık ve tekrar bakacağız - bir iptal davası açmak gerekir. Bu iptal davası, bozucu yenilik doğuran bir davadır. O davadaki karar kesinleşinceye kadar ortada geçerli bir ölüme bağlı tasarruf vardır. O davadaki karar kesinleştikten sonra artık geçersiz bir ölüme bağlı tasarrufla karşı karşıya kalırız. Üstelik de karar geçmişe etkilidir, ölüm anına kadar geçmişe etkilidir.

Şimdi şu an itibariyle aslında şunun çok net farkındasınız: Sıradan bir hukuki işlemde, borç doğuran hukuki işlemde, kişi ayırt etme gücünden yoksunsa işlem kesin hükümsüzdür, kendiliğinden hükümsüzdür ancak ve ancak bir tespit davası açılması söz konusu olabilir. Fakat bir ölüme bağlı tasarruf ehliyet kurallarına aykırılıktan ötürü geçersizse

mutlaka ve mutlaka bir iptal davası açmak, bir yenilik doğuran dava açmak gerekir.

Aynı şekilde, sıradan borç doğuran bir akitte şekil eksikliği varsa akit kesin hükümsüzdür, kendiliğinden hükümsüzdür. Fakat ölüme bağlı tasarruflarda şekle aykırılık söz konusuysa yine bir iptal davası açmak gerekir. İptal davası açılmadığı müddetçe söz konusu ölüme bağlı tasarruf ayakta kalmaya, geçerli kalmaya devam eder.